

ВІД РОЗДУМІВ «ЧОМУ?» – ДО РІШЕНЬ «ЯК?»

Юлія ІДАК, доктор архітектури,
завідувач кафедри містобудування,
Ірина ПОГРАНИЧНА, кандидат архітектури,
доцент кафедри архітектури та реставрації,
Національний університет «Львівська політехніка»
(Львів, Україна)

email: yuliia.v.idak@lpnu.ua, iryna.i.pohranychna@lpnu.ua

Проблеми, що постали перед архітектурною та мистецькою освітою в Україні, є глибокими і багатоплановими. Конференція «Виклики та перспективи розвитку архітектурної та мистецької освіти», матеріали якої увійшли до колективної монографії «Креативна освіта у сферах архітектури, містобудування, дизайну та реставрації», була організована для обговорення цих питань. Метою заходу, що відбувся 7–8 жовтня 2025 року у Львові, стало визначення сучасних викликів, зумовлених трансформацією суспільства, технологічними змінами та глобалізаційними процесами, а також окреслення перспектив подальшого розвитку освітніх і наукових програм у сферах архітектури, містобудування, дизайну, образотворчого мистецтва та реставрації.

Сьогодні українська архітектурна освіта переживає складний етап подолання радянської спадщини, що проявлялося у випуску «архітекторів-інженерів» та «архітекторів-художників» за схожими ідеологічно заангажованими програмами. Ця історична проблема загострілася у контексті інтеграції в європейський освітній простір та необхідності реагування на воєнні виклики. Сучасні роздуми фокусуються на тому, чому традиційні підходи більше не працюють, і закладають основу для пошуку конкретних рішень – як адаптувати освіту до вимог часу.

1. Естетична та гуманітарна складова архітектурної освіти ЧОМУ?

Тисячолітня історія філософії свідчить про домінування уявлень про архітектуру та містобудування як про мистецьку галузь. Однак рево-

люційні зрушення XX–XXI століть призвели до низки нерозв'язаних проблем щодо відновлення втраченого мистецького статусу архітектури. В українських навчальних планах спостерігаємо скорочення годин, відведених на гуманітарні дисципліни, що знижує можливості для глибокого аналізу культурно-історичного контексту архітектурних явищ. Проблеми естетизації освіти загострилися у зв'язку з черговим корегуванням стандартів.

ЯК?

*Рішення 1. **Формування концепції естетичного переформатування:*** систематизація проблем відновлення мистецького статусу має стати поштовхом для розробки концепції естетичного переформування освітнього простору. Ця концепція ґрунтується на усвідомленні естетики як синтетичної науки та визнанні провідної ролі утопічного мислення в розвитку сучасної архітектурної думки.

*Рішення 2. **Оновлення стандартів та пріоритет професії:*** черговий змістовий етап формування сучасної архітектурної освіти пов'язаний із запровадженням нових освітніх стандартів. Ці стандарти повинні закріпити пріоритетний статус архітектора в публічному просторі.

*Рішення 3. **Посилення гуманітарної підготовки:*** необхідне повернення історії мистецтв і архітектури до ядра архітектурної освіти, а також розробка курсів, як-от: «Естетика містобудування», «Естетика архітектурного середовища» та «Художнє проєктування архітектурного та міського середовища».

*Рішення 4. **Інтеграція мистецьких дисциплін:*** мистецькі дисципліни (живопис, композиція) є ключовим чинником формування креативного мислення. Вони повинні поєднуватися з урбаністикою, цифровими медіа та соціокультурними дослідженнями через евристичний, аналітичний, міждисциплінарний та цифрово-інноваційний підходи.

2. Виклики цифрової трансформації та штучний інтелект

ЧОМУ?

Цифрова трансформація перестала бути тимчасовою відповіддю на кризові ситуації, ставши важливою складовою сучасної архітектурної освіти. Штучний інтелект (ШІ) несе значний потенціал, але його

некритичне використання у навчанні створює виклики, пов'язані зі зниженням критичного мислення, академічною недоброчесністю, проблемами авторства та цифровою нерівністю.

ЯК?

*Рішення 1. **Впровадження BIM-технологій:*** технологія Building Information Modeling (BIM) є незворотним світовим трендом. Упровадження принципів BIM формує нову парадигму архітектурної освіти, де архітектор не лише створює форму, а й керує інформацією про об'єкт у його повному життєвому циклі.

*Рішення 2. **Системна цифровізація:*** ефективність нових форматів залежить від інтеграції інноваційних засобів, як-от: віртуальні студії (VDS), параметричне моделювання та VR/AR-технології.

*Рішення 3. **Збалансоване навчання ШІ:*** ШІ може бути потужним інструментом для варіативного проєктування та персоналізації навчання. Проте для ефективної роботи потрібна окрема дисципліна «Штучний інтелект» (обсягом 40–60 годин). Вона має поєднувати технічні навички, наприклад, інтеграція ML до BIM, з етичною освітою та методами критичного аналізу результатів алгоритмів.

3. Відбудова та гуманістичні принципи житлового будівництва

ЧОМУ?

Унаслідок військової агресії рф Україна втратила близько 13 % житлового фонду, зокрема 135 тисяч приватних садибних будинків. Очікується значне зростання обсягів будівництва, що несе ризик появи неякісного житла для «анонімних мешканців».

ЯК?

*Рішення 1. **Законодавче оновлення та людиноцентричність:*** ключові принципи відбудови – «людиноцентричність» та «краще, ніж було». Необхідне формування нової житлової політики, зафіксованої в новому Житловому кодексі України, узгодженому з Містобудівним кодексом.

*Рішення 2. **Баланс підходів:*** сталий розвиток архітектури, зокрема житлової, можливий лише за умови застосування збалансованих підходів між технократичною (швидкість, економічна доцільність) та

гуманітарною (культурні, естетичні, соціальні аспекти) складовими. Апробацію цих підходів доцільно розпочинати вже в архітектурних школах.

*Рішення 3. **Індустріалізоване будівництво:*** враховуючи необхідність швидкості та економії, важливим є вивчення світового досвіду (на прикладі Фінляндії, виставка «Asuntomessut») у спорудженні дерев'яних каркасних будинків. Вони є економічними, енергоефективними та швидкими у монтажі, що дасть змогу швидко відновити втрачене житло.

4. Містобудування: від ізолюваних об'єктів до мережевих систем

ЧОМУ?

Міста стикаються з новими викликами (трансформації, воєнні загрози), які не можуть бути вирішені лише традиційними методами проектування. Чинне українське законодавство (обмеження громадських слухань професійною графікою) не забезпечує змістовної участі громади у плануванні. Більшість підземних укриттів є спадщиною радянської моделі (ізолювані точкові об'єкти) і малоефективні в сучасних умовах.

ЯК?

*Рішення 1. **Інтегрований розвиток та партисипація:*** підготовка архітекторів вимагає вдосконалення форм і змісту освіти для впровадження концепції інтегрованого розвитку міст. Це передбачає вміння вести діалог та дискусію зі стейкхолдерами.

*Рішення 2. **Нові комунікативні формати:*** для плідної комунікації необхідні такі структури, як «воркшопи» та «неформальні громадські слухання», де проєктну інформацію (схеми, колажі, макети) подають у зрозумілій для мешканців формі.

*Рішення 3. **Мережева інфраструктура стійкості:*** підземний простір потрібно розглядати не лише як допоміжну інфраструктуру, а як важливий ресурс для забезпечення стійкості міст (resilience cities). Досвід Гельсінкі, де паркінги, склади та спортзали перетворюються на укриття, може бути корисним. Наприклад, у Харкові розроблено концепцію підземного міста.

*Рішення 4. **Транспортна інтеграція:*** для підвищення мобільності та інтеграції з ЄС необхідно створювати магістралі нормативного стандарту (1435 мм) між великими містами.

5. Реставраційна освіта та збереження спадщини

ЧОМУ?

Найгостріша проблема – прийняття нового класифікатора спеціальностей (2025), який ліквідував самостійну спеціальність «Реставрація», об'єднавши її з «Образотворчим мистецтвом». Це створює умови для знищення «вертикалі» фахової реставраційної діяльності (від освіти до ліцензування та кваліфікаційних категорій). Реставрація охоплює широкий спектр творів (стародруки, архітектура, метал, кераміка), що вимагає абсолютно різних знань (хімічних, технологічних), тому об'єднання є необґрунтованим.

ЯК?

*Рішення 1. **Відновлення спеціальності:*** необхідно терміново утворити спеціальність «Консервація і реставрація творів мистецтва (за видами)» (наприклад, під шифром В15) і вилучити слово «реставрація» зі спеціальності «Образотворче мистецтво». Це відповідає потребам масштабних реставраційних робіт, особливо тих, що постраждали внаслідок російської агресії.

*Рішення 2. **Архітектура культурного спротиву:*** кіномистецькі центри, як-от: Центр Довженка, «Сцена», Lviv Film Center, трансформуються у простори культурної резистенції та соціального єднання. Архітектурні особливості цих просторів – відкритість, адаптивність, інклюзивність та використання локальних культурних кодів.

*Рішення 3. **Практика відновлення:*** залучення студентів до конкурсних проєктів, як, наприклад, із відновлення зруйнованої Академії мистецтв імені Михайла Бойчука, є важливим інструментом для формування бачення майбутнього відновлення культурних просторів. Студентські концепції пропонували інтерактивні фасади та підземну архітектуру для забезпечення безпеки та функціональності.

Висновок

Перехід від роздумів «ЧОМУ?» до рішень «ЯК?» у сфері архітектурної та мистецької освіти в Україні ознаменувався вимушеною, але глибокою трансформацією, спричиненою воєнними та глобальними викликами.

На методологічному рівні вирішення «ЧОМУ?» (втрата мистецького статусу, теоретична незавершеність дизайну) веде до «ЯК?» (системне естетичне переформатування освітнього простору та затвердження стратегії побудови теорії дизайну через цикл «дослідження – проєктування – теорія»).

На законодавчому рівні криза реставраційної освіти («ЧОМУ?» – ліквідація спеціальності) вимагає негайного «ЯК?» – відновлення самостійної спеціальності «Консервація і реставрація творів мистецтва (за видами)».

У контексті відбудови відповідь на «ЧОМУ?» (масштабні руйнування) полягає в «ЯК?» – прийнятті нової людиноцентричної житлової політики та застосуванні збалансованого підходу (гуманітарний / технократичний) до проєктування, зокрема впровадження швидких, економічних та енергоефективних каркасних дерев'яних будинків.

У цифровій сфері «ЧОМУ?» (ризики ШІ, криза комунікації) вирішується через «ЯК?» – обов'язкову інтеграцію BIM, використання VDS/VR/AR та введення етично орієнтованих модулів ШІ для збереження критичного мислення.

У міському плануванні «ЧОМУ?» (нестабільність, низька участь громади) веде до «ЯК?» – розвитку мережевої системи підземних укриттів, упровадження інтегрованого міського розвитку та партисипативних інструментів, як-от воркшопи.

Отже, сучасна архітектурно-мистецька освіта має підготувати фахівців, здатних не тільки використовувати новітні технології, а й критично мислити, відповідально ставитися до соціального, культурного та екологічного контексту професії.